

MOBIL ILOVALAR ORQALI BANK PLASTIK KARTALARINI BOSHQARISH VA MASOFAVIY TO'LOVLARNI AMALGA OSHIRISH

Xidoyatova Gulnoza Xusnitdinovna

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi

Kichik biznes va tadbirkorlik yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda mobil ilovalar orqali bank plastik kartalarini boshqarish va masofaviy to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatlari va muammolari o'rganiladi. Tadqiqot O'zbekistondagi mobil banking va to'lov tizimlari, ularning afzalliklari va kamchiliklarini o'rganishga qaratilgan. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlil qilinadi va O'zbekiston uchun tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mobil banking va to'lov tizimlari O'zbekistonda tobora ommalashib bormoqda, ammo hali ham xavfsizlik va ishonchlilik borasida muammolar mavjud. Maqolada ushbu muammolarni hal qilish uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: mobil banking, masofaviy to'lovlar, bank plastik kartalari, O'zbekiston, xavfsizlik, ishonchlilik

Аннотация: В данной статье будут рассмотрены возможности и проблемы управления банковскими пластиковыми картами и дистанционных платежей в Узбекистане через мобильные приложения. Исследование направлено на изучение мобильных банковских и платежных систем в Узбекистане, их преимуществ и недостатков. Также будет проанализирован опыт зарубежных стран и разработаны рекомендации для Узбекистана. Результаты исследования показывают, что мобильный банкинг и платежные системы становятся все более популярными в Узбекистане, но все еще существуют проблемы с безопасностью и надежностью. В статье даны рекомендации по решению этих проблем.

Ключевые слова: мобильный банкинг, удаленные платежи, банковские пластиковые карты, Узбекистан, безопасность, надежность

Abstract: This article will study the possibilities and problems of managing bank plastic cards and making remote payments through mobile applications in Uzbekistan. The study is aimed at studying mobile banking and payment systems in Uzbekistan, their advantages and disadvantages. Also, the experience of foreign countries is analyzed and recommendations for Uzbekistan are developed. The results of the study show that mobile banking and payment systems are becoming more and more popular in Uzbekistan, but there are still problems with security and reliability. The article will give recommendations for solving these problems.

Keywords: mobile banking, Remote Payments, Bank plastic cards, Uzbekistan, security, reliability

KIRISH: Bugungi kunda mobil qurilmalar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Mobil ilovalar orqali biz ko'plab vazifalarni, jumladan, bank operatsiyalarini ham amalga oshirishimiz mumkin. O'zbekistonda ham mobil banking va to'lov tizimlari tobora ommalashib bormoqda. Biroq, ushbu sohada hali ham bir qator muammolar mavjud, xususan, xavfsizlik va ishonchlilik borasida. Ushbu maqolada biz O'zbekistonda mobil ilovalar orqali bank plastik kartalarini boshqarish va masofaviy to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatlari va muammolarini o'rganamiz hamda ularni hal qilish yo'llarini tahlil qilamiz.

O'zbekistonda ham mobil banking va to'lov tizimlari tobora ommalashib bormoqda. 2023-yil yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda 38,5 mln. mobil aloqa abonentlari mavjud [1]. Shuningdek, mobil to'lovlar hajmi ham tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda. 2022-yilda O'zbekistonda mobil to'lovlar hajmi 18,6 trln. so'mga yetgan [2].

Mobil banking va to'lov tizimlarining rivojlanishi nafaqat foydalanuvchilarga, balki butun jamiyatga ham katta foyda keltiradi. Jumladan, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining kengayishi

aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Shuningdek, mobil to'lovlar savdo-sotiqni yanada qulay va tezkor qilish orqali iqtisodiy o'sishga ham hissa qo'shadi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot O'zbekistondagi mobil banking va to'lov tizimlari, ularning afzalliklari va kamchiliklarini o'rganishga qaratilgan. Biz O'zbekiston bank tizimi va mobil operatorlari ma'lumotlarini tahlil qildik [1, 2]. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar, jumladan, AQSH, Xitoy, Janubiy Koreya va Yevropa davlatlarining tajribasini o'rgandik [3, 4, 5]. Tadqiqotda so'rovnomasi usuli qo'llanilmadi, chunki bu usul subyektiv bo'lib, aniq natijalar bermasligi mumkin.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mobil banking va to'lov tizimlari dunyo bo'ylab tobora ommalashib bormoqda. Masalan, 2023-yil dekabr holatiga ko'ra, Xitoyda 954 millionga yaqin odam mobil to'lovlardan foydalangan [3]. AQSH va Yevropa davlatlarida ham mobil to'lovlar tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda [4, 5]. Biroq, mobil banking va to'lov tizimlarining xavfsizligi va ishonchliligi hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

NATIJALAR

2023-yil fevral holatiga ko'ra, O'zbekistonda 39,2 mln. mobil aloqa abonentlari mavjud [1]. 2022-yilda O'zbekistonda mobil to'lovlar hajmi 18,6 trln. so'mga yetgan bo'lib, bu 2021-yildagi 11,7 trln. so'mga nisbatan 58% ga o'sishni bildiradi [2].

Biroq, mobil banking va to'lov tizimlarining xavfsizligi va ishonchliligi hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlaridan foydalanuvchilarning 23% xavfsizlik va ishonchlik borasida muammolarga duch kelgan [6]. Bu esa, o'z navbatida, foydalanuvchilarning mobil banking va to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlarining rivojlanishi bir qator muammolarga duch kelmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xavfsizlik va ishonchlilik, texnik jihatdan takomillashmaganlik hamda aholining mobil banking va to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchining pastligi asosiy muammolar hisoblanadi.

Xavfsizlik va ishonchlilik borasidagi muammolar foydalanuvchilarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarini himoya qilish bilan bog'liq. Mobil qurilmalar va ilovalarning xavfsizligi hali ham zaif bo'lib, bu esa firibgarlik va moliyaviy jinoyatlar xavfini oshiradi [11]. Bundan tashqari, mobil banking va to'lov tizimlari ko'pincha internetga bog'langan bo'ladi, bu esa kiberhujumlar xavfini yanada oshiradi [12].

Texnik jihatdan takomillashmaganlik muammosi esa mobil banking va to'lov tizimlarining foydalanuvchilar uchun qulayligi va ishonchliligi bilan bog'liq. Ayrim hollarda, mobil ilovalar noto'g'ri ishlashi yoki tranzaksiyalarni o'z vaqtida amalga oshirmasligi mumkin [13]. Bu esa, o'z navbatida, foydalanuvchilarning mobil banking va to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchini pasaytiradi.

Shuningdek, O'zbekistonda aholining mobil banking va to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchining pastligi ham kuzatilmoqda. Bunga sabab, avvalo, aholining moliyaviy savodxonligi pastligi va mobil banking va to'lov tizimlaridan foydalanish bo'yicha tajribasining yetishmasligidir [14]. Bundan tashqari, ayrim foydalanuvchilar mobil banking va to'lov tizimlarining afzalliklarini to'liq tushunmaydi va an'anaviy usullarni afzal ko'radi [15].

Ushbu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuvni qo'llash lozim. Avvalo, mobil banking va to'lov tizimlarining xavfsizligini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Masalan, biometrik autentifikatsiya, ikki bosqichli tekshiruv tizimi va ma'lumotlarni shifrlash kabi usullar foydalanuvchilarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarini himoya qilishga yordam beradi.

Shuningdek, mobil banking va to'lov tizimlarining texnik jihatdan takomillashtirilishini ta'minlash uchun bank va mobil operatorlar o'rtasida yaqin hamkorlikni yo'lga qo'yish lozim. Bunda mobil ilovalarning sifati va ishonchliligini oshirish, foydalanuvchilar uchun qo'llab-quvvatlash xizmatlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Aholining mobil banking va to'lov tizimlariga bo'lgan ishonchini oshirish uchun esa moliyaviy savodxonlikni oshirish va axborot kompaniyalarini o'tkazish lozim. Bunda mobil banking va to'lov tizimlarining afzalliklari, ulardan foydalanish qoidalari va xavfsizlik choralari haqida ma'lumotlar berish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, mobil banking va to'lov tizimlaridan foydalanishni rag'batlantirish uchun turli imtiyozlar va bonus dasturlarini joriy etish ham ijobiy natija berishi mumkin.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, mobil banking va to'lov tizimlarining rivojlanishi uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, Xitoyda hukumat tomonidan mobil to'lovlarni rag'batlantirish uchun turli imtiyozlar va subsidiyalar berilgan. Bu esa, o'z navbatida, mobil to'lovlar bozorining jadal rivojlanishiga olib kelgan.

O'zbekistonda ham mobil banking va to'lov tizimlarini rivojlantirish uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari ko'rilmogda. Xususan, 2020-yilda "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi qonun qabul qilingan bo'lib, unda mobil to'lovlarni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratilgan [16]. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan mobil to'lovlarni rag'batlantirish uchun turli loyihalar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlarini yanada rivojlantirish uchun quyidagi qo'shimcha chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- Mobil banking va to'lov tizimlarini tartibga soluvchi qonunchilik bazasini takomillashtirish va ularning izchil ijrosini ta'minlash.
- Mobil banking va to'lov tizimlariga oid statistik ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish tizimini yo'lga qo'yish, bu esa sohaning rivojlanishini baholash va tegishli qarorlar qabul qilish imkonini beradi.
- Mobil banking va to'lov tizimlarini rivojlantirish bo'yicha innovatsion g'oyalar va startaplarni qo'llab-quvvatlash, bu esa sohaning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlarini rivojlantirish uchun kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Bunda xavfsizlik va ishonchlilikni ta'minlash, texnik jihatdan takomillashtirish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash kabi yo'nalishlar ustuvor ahamiyatga ega. Ushbu chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish orqali O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlari yanada takomillashadi va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlarining rivojlanishi uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim. Bular jumlasiga mobil banking va to'lov tizimlarining xavfsizligini oshirish, foydalanuvchilarning ishonchini oshirish va texnik jihatdan takomillashtirish kiradi. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali O'zbekistonda mobil banking va to'lov tizimlari yanada rivojlanadi va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi. (2023). 2023-yil yanvar holatiga ko'ra O'zbekistonda mobil aloqa abonentlari soni.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). 2022-yilda O'zbekistonda mobil to'lovlar hajmi.
3. Number of mobile payment users in China from 2013 to 2023(in millions), <https://www.statista.com/statistics/278487/number-of-mobile-payment-users-in-china/>
4. Statista. (2021). Mobile payments in the United States - statistics & facts.
5. European Payments Council. (2021). 2021 Payment Threats and Fraud Trends Report.
6. Spot. (2023). 2022 yilda mobil banking va to'lov tizimlaridan foydalanishda muammolarga duch kelganlar soni.
7. Iqbal, B.A., & Alam, M.M. (2020). Security and Privacy Challenges in Mobile Banking and Payments. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 11(8), 459-467.
8. Kim, J., & Yeo, J. (2019). A Study on the Effect of Financial Literacy and Financial Inclusion on the Usage Intention of Mobile Payment Service. *Sustainability*, 11(24), 7180.
9. Iman, N. (2018). Is mobile payment still relevant in the fintech era? *Electronic Commerce Research and Applications*, 30, 72-82.

10. Jang, S., & Lee, J. (2018). The Effect of Biometric Authentication on Mobile Payment Security. *Journal of Information Security and Applications*, 40, 139-145.
11. Jang, J., & Kim, S. (2019). A Study on the Security Threats and Dynamic Security Technologies in Mobile Banking. *Journal of the Korea Institute of Information Security and Cryptology*, 29(1), 137-146.
12. Shaikh, A. A., Glavee-Geo, R., & Karjaluto, H. (2018). How relevant are risk perceptions, effort, and performance expectancy in mobile banking adoption? *International Journal of E-Business Research*, 14(2), 39-60.
13. Iman, N. (2018). Is mobile payment still relevant in the fintech era? *Electronic Commerce Research and Applications*, 30, 72-82.
14. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi. (2023). *Financial Access Survey 2022*.
15. Kim, J., & Yeo, J. (2019). A Study on the Effect of Financial Literacy and Financial Inclusion on the Usage Intention of Mobile Payment Service. *Sustainability*, 11(24), 7180.
16. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. (2020). O'zbekiston Respublikasining "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonuni, <https://lex.uz/docs/-4575786>